

Погребението на Карл Маркс

В събота, на 17 март, на Хайгейтското гробище беше погребан Маркс, в същия гроб, в който преди петнадесет месеца бе погребана жена му.

На гроба *Г. Лемке* положи върху ковчега два венеца с червени ленти от името на редакцията и експедицията на вестник «*Sozialdemokrat*» и от името на лондонското *Комунистическо работническо просветно дружество*.

След това *Ф. Енгелс* произнесе на английски език реч с приблизително следното съдържание:

«На 14 март, в 3 без четвърт след обед, престана да мисли най-големият от съвременните мислители. Оставили го бяхме само за две минути и когато влязохме в стаята, намерихме го спокойно заспал в креслото — но навеки.

За борещия се пролетариат на Европа и Америка, за историческата наука смъртта на този човек е неизмерима загуба. Много скоро ще започне да се чувства празнотата, която остана след смъртта на този гигант.

Тъй както Дарвин откри закона за развитието на органическия свят, Маркс откри закона на развитието на човешката история: скрития досега под идеологически наслойки прост факт, че преди да са в състояние да се занимават с политика, наука, изкуство, религия и пр., хората трябва да ядат, да пият, да има къде да живеят и какво да обличат; че следователно производството на непосредствените материални средства за живот и с това всяко дадено стъпало на икономическо развитие на един народ или на една епоха представляват основата, от която се развиват държавните институции, правните възгледи, изкуството и дори религиозните представи на дадените хора и чрез която поради това те трябва да бъдат обяснени — а не обратното, както е ставало досега.

Но това не е всичко. Маркс откри също така специалния закон на движението на съвременния капиталистически начин на производство и на породеното от него буржоазно общество. С откриването на принадлежната стойност тук веднага беше хвърлена светлина, докато всички предишни изследвания, както на буржоазните икономисти, така и на социалистическите критици, бяха блуждаене в мрак.

Две такива открития биха били достатъчни за един живот. Щастлив е вече онзи, комуто се е удало да направи дори едно такова откритие. Но Маркс направи самостоятелни открития във всяка област, която изследваше — дори в областта на математиката, — а тези области бяха извънредно много и с нито една от тях той не се занимаваше повърхностно.

Такъв беше този мъж на науката. Но това далеч не беше главното у него. За Маркс науката беше исторически движеща, революционна сила. Колкото и чиста радост да му причиняваше всяко ново откритие в която и да било теоретическа наука, практическото приложение на което понякога не можеше дори да се предвиди — радостта му беше съвсем друга, когато ставаше дума за откритие, незабавно оказващо революционно въздействие върху промишлеността и изобщо върху историческото развитие. Така той следеше във всичките му подробности развитието на откритията в областта на електричеството, а през последно време и откритията на Марсел Депре.

Защото Маркс беше преди всичко революционер. В действителност неговото истинско жизнено призвание беше да участва по един или друг начин в събарянето на капиталистическото общество и на създадените от него държавни институции, да участва в освобождаването на съвременния пролетариат, на който *той* за първи път даде съзнание за собственото му положение и за неговите нужди, съзнание за условията за неговото освобождение. Неговата стихия беше борбата. И той се бореше с такава страст, с такава упоритост, с такъв успех, с каквито малцина се борят. Първият «Rheinische Zeitung» от 1842 г., парижкият «Vorwärts!» от 1844 г., «Brüsseler Deutsche Zeitung» от 1847 г., «Neue Rheinische Zeitung» от 1848—1849 година, «New York Tribune» от 1852—1861 година и освен това множество брошури, посветени на борбата, работата в организациите в Париж, Брюксел и Лондон,

докато най-после се създаде като венец на всичко това великата Международна работническа асоциация — това наистина беше дело, с което неговият създател можеше да се гордее, дори ако не беше създал нищо друго.

Ето защо Маркс беше най-мразеният и най-клеветеният човек на своето време. Правителствата — и абсолютните, и републиканските — го изгонваха, буржоата — и консервативните, и ултрадемократичните — се надпреварваха да го обсипват с клевети и хули. Той отмахваше всичко това от своя път като паяжина, не му обръщаше внимание, отговаряше само при явна необходимост. И той умря почитан, обичан, оплакван от милиони революционни съратници в цяла Европа и Америка, от сибирските рудници до Калифорния, и аз смело мога да кажа: той може да имаше още противници, но едва ли дори и един личен враг.

Неговото име и делото му ще надживеят вековете!»

Карл Маркс и Фридрих Енгелс.
Съчинения. Т. 19, с. 353—355.